

Jordbruksutskottets betänkande

1981/82:6

om nitrat i dricksvatten

Motionen

I motion 1980/81:778 av Bengt Silfverstrand och Grethe Lundblad (båda s) yrkas

1. att riksdagen hos regeringen begär att ett enhetligt gränsvärde för nitrathalt i dricksvatten fastställs till 25 mg/l.
2. att riksdagen hos regeringen begär att Höganäs kommun får ingå som testområde i projektet Dricksvattenkvalitet och hälsa.

Gällande ordning

Myndighetsansvaret

Frågor om konsumtionsvatten regleras bl. a. i hälsovårdsstadgan (1958:663). Socialstyrelsen är (tillsammans med livsmedelsverket) central tillsynsmyndighet över hälsovårdslagstiftningens efterlevnad och har ansvaret bl. a. för konsumtionsvattnet.

Dricksvatten är enligt livsmedelslagen (1971:511) ett livsmedel. Central tillsynsmyndighet på livsmedelsområdet är statens livsmedelsverk. Emellertid innefattar begreppet konsumtionsvatten även dricksvatten. Som en konsekvens av detta stadgar 4 § livsmedelslagen att ”i fråga om vatten gäller denna lag endast i den mån den ej strider mot vad som är särskilt föreskrivet om vatten i annan författning”. I livsmedelslagen förekommer även vissa särbestämmelser om vatten vid livsmedelshantering etc.

Beträffande *avloppsvatten* samt förorening av vattendrag, sjöar och andra vattenområden (*naturvatten*) finns bestämmelser i hälsovårdsstadgan och miljöskyddslagen (1969:387). Central tillsynsmyndighet på miljöskyddsområdet är statens naturvårdsverk.

Andra i vissa speciella vattenfrågor berörda myndigheter och institutioner är lantbruksstyrelsen, statens lantbrukstekniska laboratorium, statens bakteriologiska laboratorium (SBL), statens miljömedicinska laboratorium (SML) samt statens provningsanstalt.

Gränsvärden m. m.

Enligt meddelande nr 122 (1967) från dävvarande medicinalstyrelsen och veterinärstyrelsen avseende fysikalisk-kemiska vattenundersökningar finns två olika hygieniska gränsvärden för kväveföreningar i vatten.

Ett lägre värde, 30 mg nitrat (NO_3) per liter, är ett indikatorvärde som är

avsett att fungera som en larmsignal när förorening genom exempelvis avloppsvatten föreligger.

Ett högre värde, 50 mg nitrat (NO_3) per liter, är fastställt med hänsyn till risk för methemoglobinemi hos barn under ett år.

Beträffande nitrit (NO_2) i vatten gäller ett gränsvärde om 0,02 mg/l. Sverige är ett av de få länder som har såväl genomfört undersökningar som fastställt gränsvärde.

Enligt hälsovårdsstadgan (1958:663) får vatten i brunn eller annan vattentäkt för konsumtionsvatten icke förorenas. I stadgan lämnas ingående föreskrifter om regelbunden undersökning av sådant vatten, bl. a. med avseende på nitrathalten. Hälsovårdsnämnden skall tillse att erforderliga och skäliga åtgärder vidtas för att motverka vattenförorening etc. inom kommunen.

Bestämmelser om skydd för grundvatten återfinns i vattenlagen (1918:523) sedan 1964. En allmän aktsamhetsregel gäller generellt. Den kan kompletteras genom att länsstyrelsen meddelar allmänna bestämmelser om vad som skall iakttas inom ett särskilt skyddsområde för grundvattentillgången (VL 2:62–68). Även beträffande ytvatten ger vattenlagen möjlighet att åstadkomma visst skydd, genom servitut (VL 2:14). Ytvattnet skyddas även av bestämmelserna i miljöskyddslagen (1969:387). Regeringen har i lagrådsremiss med förslag till ny vattenlag föreslagit enhetliga regler till skydd för vattenförsörjningen, vare sig det gäller yt- eller grundvatten. Proposition i ärendet har aviserats till riksmötet 1981/82.

Tidigare riksdagsbehandling

Riksdagen har under de senaste åren haft anledning att vid en rad tillfällen skärskåda de problem som tas upp i motionen. I samband med behandlingen av motioner om användningen av handelsgödsel m. m. i jord- och skogsbruket vid 1978/79 års riksmöte framhöll utskottet med citat av ett tidigare utskottsbetänkande att användningen av handelsgödsel var en förutsättning för bedrivande av ett rationellt jordbruk som tillgodoser kraven på en från privatekonomisk och samhällsekonomisk synpunkt godtagbar avkastning (JoU 1978/79:16). Intensiva jordbruksmetoder kan dock, konstaterade utskottet, i en del fall få allvarliga konsekvenser från hälso- och miljövårdsynpunkt. I den mån sådana konsekvenser kunde styrkas delade utskottet givetvis motionärernas oro. Med hänsyn till utformningen av direktiven till den i början av år 1978 tillsatta naturresurs- och miljökommittén fann utskottet det naturligt att bl. a. de problem som sammanhänger med den moderna produktionstekniken inom jordbruket ägnades uppmärksamhet i ifrågavarande utredningsarbete.

Även vid det därpå följande riksmötet hade riksdagen att ta ställning till bl. a. en motion om dricksvattenföroreningar genom utlakning av kväve från handelsgödsel. Motionen överlämnades tillsammans med ett antal närbe-

släktade motioner till den i augusti 1979 tillsatta utredningen om användning av kemiska medel i jord- och skogsbruket (JoU 1979/80:5).

Utredningar m. m.

Frågan om myndighetsansvaret för dricksvattnet har behandlats av hälsovårdsstadgeutredningen i betänkandet Kommunalt hälsoskydd (SOU 1978:44) och av utredningen om den regionala laboratorieverksamheten Lab 76 som i betänkandet Regional laboratorieverksamhet (SOU 1979:3) föreslagit att den centrala tillsynen över konsumtionsvattnet (dricksvattnet) skall överföras till statens livsmedelsverk.

De frågor som behandlas i de nämnda utredningarna har remissbehandlats och bereds f. n. i regeringskansliet.

Problemet med nitrat i dricksvattnet övervägs i flera utredningar.

Naturrekurs- och miljökommittén avser enligt vad som erfarits lägga fram ett delbetänkande mot slutet av 1981. Betänkandet torde komma att bl. a. innehålla en allmän redogörelse för spridningen av kväve i miljön som en illustration till komplexiteten hos miljöföroreningarna.

Utredningen om användningen av kemiska medel i jord- och skogsbruket beräknas framlägga ett betänkande om effekterna av bl. a. handelsgödsel i jordbruk och trädgårdsnäring under år 1982. Enligt direktiven är en viktig del av kommitténs arbete att bedöma hälso- och miljöeffekterna av den nuvarande användningen av bekämpningsmedel och handelsgödselmedel.

Inom ett av naturvårdsverket initierat forskningsprojekt. Miljökonsekvenser av odlingsåtgärder inom skogs- och jordbruk – växtnäringsläckage, kommer enligt vad som erfarits flera delprojekt att redovisas under den kommande hösten och vintern. Det gäller bl. a. delprojekten Grundvattnets nitratinnehåll och Nitratförorening i grundvatten – potentiella och faktiska riskområden. Projektgruppen som är knuten till lantbruksuniversitetet har enligt sin sekreterare som ambition att finna vägar att modifiera odlingsystemen i syfte att öka utnyttjandegraden av tillförd näring och därigenom minska risken för förluster till yt- och grundvatten.

I årets budgetproposition anmäldes att statens naturvårdsverk begärt anslag för ett forskningsprojekt kallat Dricksvattenkvalitet och hälsa. Som skäl anförs i propositionen bl. a. att hälsorisker i samband med användning av grundvatten för vattenförsörjning numera inte kan uteslutas i vissa landsdelar. Detta gäller främst vissa intensivt odlade jordbruksområden med höga halter av nitrat i grundvattnet och i försurade områden där risker föreligger för höga metallhalter.

Remissyttranden

Utskottet har inhämtat yttranden över motionen från socialstyrelsen, statens livsmedelsverk och statens naturvårdsverk.

Socialstyrelsen framhåller att det centrala myndighetsansvaret för konsumtionsvatten åvilar socialstyrelsen tillsammans med statens livsmedelsverk som följaktligen har både möjlighet och skyldighet att verka för en god vattenkvalitet. Den offentliga vattenkontrollen enligt hälsovårdsstadgan fungerar enligt styrelsens uppfattning väl. Så har t. ex. inte några negativa hälsoeffekter till följd av för höga nitrathalter i vatten kunnat påvisas i Sverige. Inga fall av methemoglobinemi har fastställts. En preliminär undersökning som socialstyrelsen utfört ger inte något belägg för att nitrat i vatten skulle leda till högre frekvens av cancer.

Systemet med två gränsvärden, ett indikatorvärde och ett rent hygieniskt gränsvärde, ansluter väl till internationell praxis. Det fyller enligt socialstyrelsens uppfattning en viktig och väl fungerande funktion. Någon anledning att ändra detta system föreligger inte.

Beträffande forskningsprojektet Dricksvattenkvalitet och hälsa har socialstyrelsen inget att erinra mot att Höganäs kommun ingår som testområde i projektet. Styrelsen föreslår dock att behovet av ytterligare andra testområden diskuteras i samband härmed.

Statens livsmedelsverk, toxikologiska laboratoriet, anför att det är önskvärt att nitrathalten ej överstiger 30 mg NO₃/l i allt kommunalt dricksvatten i landet.

I *statens naturvårdsverks* yttrande framhålls att verket under den senaste femårsperioden särskilt noga följt utvecklingen beträffande nitrathalter i grundvattnet. Sådana förhöjda halter orsakas av en rad omständigheter, t. ex. dikningsåtgärder inom jord- och skogsbruk varav följer mineralisering i marken, schaktarbeten i tätorter, ledningar för avloppsvatten, utlakning från avfallsupplag samt gödslingsåtgärder inom jordbruket och skogsbruket. Det kan enligt verket ofta vara svårt att entydigt avgöra vad som är källan till en viss förhöjning av nitrathalten.

Inom jordbrukssektorn torde de förhöjda nitrathalter som uppmätts härstamma dels från gödsling och jordbearbetning, dels från bristande gödselvärd inom djurhållningen och dels från hushållens eget avloppsvatten. Genom tillsynsarbete söker myndigheterna avhjälpa bristerna vad gäller de båda sistnämnda källorna, framhåller naturvårdsverket.

På grundval av gjorda undersökningar i främst Hallands län uttalas att hög odlingsintensitet på sandjordsområden otvivelaktigt medför förhöjda nitrathalter.

Utskottet

Höga nitrathalter i dricksvatten kan medföra hälsorisker i synnerhet för spädbarn. Barn under ett års ålder kan få sjukdomssymtom på grund av methemoglobinemi speciellt vid flaskuppfödning. Methemoglobinemi yttrar sig i inre kvävningssymtom genom att blodets syreupptagningsförmåga minskas. Vad gäller ökad cancerrisk till följd av hög nitrat- och/eller nitrithalter

i dricksvatten finns ännu inget entydigt resultat.

I motionen erinras om de risker för människors och särskilt småbarns hälsa som följer av nitrathaltigt dricksvatten. Motionärerna hänvisar till att två gränsvärden för nitrathalten i dricksvatten uppställts i gällande svenska anvisningar. Detta har enligt motionen skapat stor villrådighet på många håll, inte minst i hälsovårdsnämnderna. I motionen framhålls vidare att Höganäs kommun torde vara ett av de mest utsatta områdena när det gäller alltför nitrathaltigt vatten, ett förhållande som satts i samband med utlakning från kvävegödslade jordar.

Utskottet finner med hänvisning till socialstyrelsens yttrande att den offentliga vattenkontrollen synes fungera väl i så måtto att inga hälsoproblem påvisats i Sverige till följd av förhöjd nitrathalt i vatten. Utskottet erinrar samtidigt om att man i regeringskansliet överväger frågan om hur denna kontroll i fortsättningen skall organiseras administrativt och laboratoriemässigt. Det finns enligt utskottets bedömning knappast anledning att under dessa omständigheter ta upp frågan om ändring av nuvarande gränsvärdesystem.

Som inledningsvis anförts har riksdagen vid skilda tillfällen överlämnat motioner om dricksvattenföroreningar genom utlakning av kväve ur handelsgödsel till naturresurs- och miljökommittén resp. utredningen om användning av kemiska medel i jord- och skogsbruket. Dessa utredningar beräknas avlämna betänkanden under det närmaste året. Även inom det av statens naturvårdsverk finansierade projektet Miljökonsekvenser av odlingsåtgärder inom skogs- och jordbruk – växtnäringsläckage beräknas ett par delprojekt av intresse i förevarande sammanhang komma att redovisas under en nära framtid. Projektet Dricksvattenkvalitet och hälsa befinner sig f. n. under uppläggning inom naturvårdsverket i samråd med bl. a. företrädare för övriga nordiska länder. Utskottet, som vill understryka angelägenheten av att hithörande problem ägnas fortsatt uppmärksamhet, finner i likhet med motionärerna att det är viktigt att orsaken till bl. a. förhöjda nitrathalter i olika dricksvattentäkter kan bestämmas så att åtgärder kan vidtas för att nedbringa dessa halter. Som naturvårdsverket påpekar kan det ofta vara svårt att entydigt avgöra vad som är källan till en viss förhöjning av nitrathalten. Icke minst mot denna bakgrund är det enligt utskottets mening av värde att projektet Dricksvattenkvalitet och hälsa genomförs. Utskottet finner i och för sig åtskilliga skäl tala för att bl. a. Höganäs kommun får ingå som testområde i projektet. Det torde emellertid åvila naturvårdsverket att föreskriva de närmare villkoren för projektets genomförande.

Enligt utskottets mening får motionens grundläggande syfte anses bli tillgodosett genom de överväganden och utredningar som i det föregående redovisats. Någon ytterligare riksdagens åtgärd med anledning av motionen synes ej erforderlig.

Hemställan

Utskottet hemställer

att riksdagen lämnar motion 1980/81:778 utan ytterligare åtgärd.

Stockholm den 27 oktober 1981

På jordbruksutskottets vägnar

EINAR LARSSON

Närvarande: Einar Larsson (c), Svante Lundkvist (s), Arne Andersson i Ljung (m), Maj Britt Theorin (s), Börje Stensson (fp), Hans Wachtmeister (m), Åke Wictorsson (s), Gunnar Olsson (s), Håkan Strömberg (s), Märta Fredrikson (c), Martin Segerstedt (s), Lennart Brunander (c), Jan Fransson (s), Ingvar Eriksson (m) och Åke Persson (fp).

Särskilt yttrande

Svante Lundkvist, Maj Britt Theorin, Åke Wictorsson, Gunnar Olsson, Håkan Strömberg, Martin Segerstedt och Jan Fransson (alla s) anför

Frågan om hur den offentliga vattenkontrollen skall organiseras i framtiden övervägs f. n. i regeringskansliet. Vi förutsätter att den myndighet som får ansvaret för vattenkontrollen överväger om nuvarande gränsvärden såväl med hänsyn till hälsoaspekter som kontrollmöjlighet är tillfyllest.